

Régészeti kutatások Szigetszentmiklós- Üdülősoron, az M0 autópálya nyomvonalán

(Szigetszentmiklós, M0 autópálya
PM 004-009 lelőhelyek, Hrsz.: PM
004=084/19., PM 005=090/68., PM 006-
007=0162/31., PM008-009=0165/58)

Budapest közigazgatási határától 3 km-re, a Csepel-szigeten, a soroksári Duna-ág partjától 100 m-re, az M0 autót út nyomvonalán, 1988-ban, majd 1989-ben leletmentő ásatásokat folytatott a Budapesti Történelmi Múzeum. A régészeti lelőhely, Szigetszentmiklós-Üdülősor, a Duna árteréből kiemelkedő széles dombháton található. Az akkoriban közel 3000 m²-en feltárt területen a java rézkori Ludanice-kultúra, a későrézkori Kosztolác-kultúra, a kora bronzkori Harangedény-Csepel csoport, valamint a késő kelta és Árpád-kori objektumok – hulladékgödrök, házak, és sírok – kerültek napvilágra. Már ekkor megállapítást nyert, hogy a legintenzívebb megtelepedés a kora bronzkor időszakában volt, hiszen a feltárt objektumok kétharmada (közel 150 objektum) a Harangedény-Csepel csoport emlékananyagát képviselte (ENDRŐDI 1992).

2008-ban az M0 autópályává bővítését megelőző feltárások már a nyomvonalszakasszal párhuzamosan folytak, a mintegy 1400 m hosszúságban a bővítendő terület teljes szélességében. A tárgyidőszakban feltárt terület 12420 m² volt. Összesen 846 objektumot regisztráltunk, amelyből 804 került feltárássra hét különböző korú kultúrából. (A lelőhelyek közül a PM 004 teljes feltárása megtörtént. A PM 006. lelőhely kisajátítása még nem történt

Archaeological investigations at Szigetszentmiklós- Üdülősor in the path of the M0 motorway

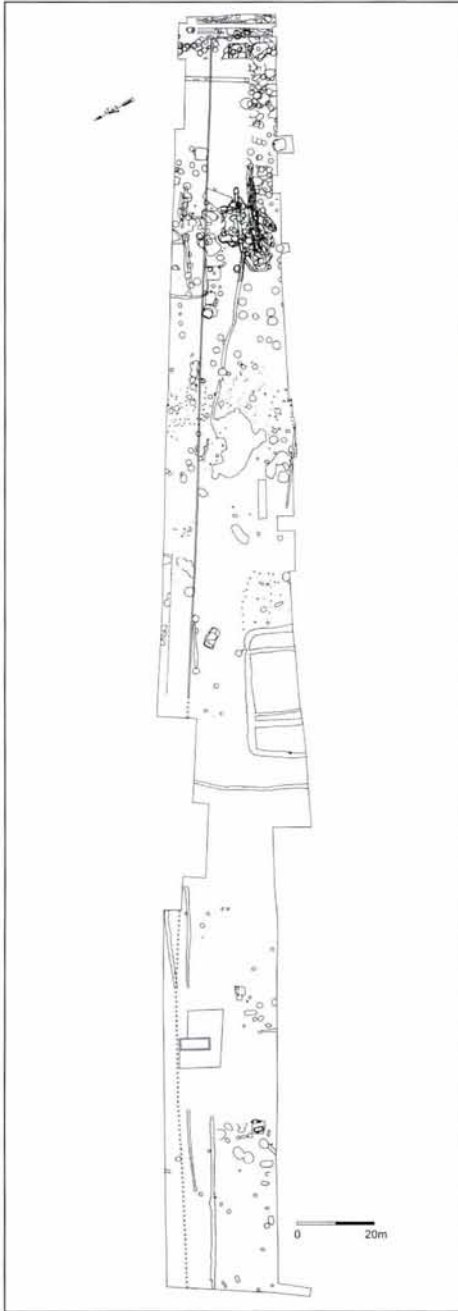
(Szigetszentmiklós, highway M0, sites
nos. PM 004-009, Lrn: PM 004=084/19,
PM 005=090/68, PM 006-007=0162/31,
PM008-009=0165/58)

In 1988 and 1989, the Budapest History Museum conducted rescue excavations in the path of the M0 motorway on Csepel Island, 100 m from the Soroksár branch of the Danube and 3 km from the administrative border of Budapest. The Szigetszentmiklós – Üdülősor archaeological site is located on a broad hilltop emerging from the floodplain of the Danube. Features – refuse pits, houses and graves – of the Middle Copper Age Ludanice culture, the Late Copper Age Kostolac culture, the early Bronze Age Bell Beaker-Csepel group, the late Celtic period and the Árpád Period were uncovered on an excavation territory of nearly 3000 m². It could be determined that the settlement was the most intensively used in the Early Bronze Age, since two thirds of the unearthened features (nearly 150 features) contained the find material of the Bell Beaker-Csepel group (ENDRŐDI 1992).

The excavations in 2008, which preceded the enlargement of the road for the future M0 motorway, which were already underway, parallel to the path over a length of 1400 m and over the entire width of the territory to be enlarged. The surface uncovered this season was 12,420 m² large. In total, 846 features were registered, of which 804 features were unearthened from seven archaeological cultures from differ-

1. kép: Szigetszentmiklós-Üdülősor – az ásatási terület alaprajza
 Fig 1: Szigetszentmiklós-Üdülősor – ground plan of the excavation territory

2. kép: Szigetszentmiklós-Üdülősor – az ásatsi terület alaprajza
 Fig 2: Szigetszentmiklós-Üdülősor – ground plan of the excavation territory

ent periods. (Among the sites, PK 004 was completely recovered. The territory of site no. PM 006 has not yet been privatized, while the complete recovery of sites PM 005 and PM 007-009 will be continued in 2009). During the course of the excavations in 2008, settlement features of the early phase of the Nagyrév culture and the Makó culture were also unearthed beside those of the above-mentioned archaeological periods (Fig. 1).

Site no. M0 PM 004-005 (Fig. 2)

Twenty years ago, the most significant result of settlement research was the uncovering of the first house with arched walls of the Bell Beaker-Csepel group. The postholes of a 16 m long and 6 m wide post-structure house with arched walls were found at the eastern edge of the Early Bronze Age settlement, close to the Danube. Fifty-one postholes could be ascribed to the house. Mapping them permitted reconstruction of the structure of the building. The house had a northwest-southeast orientation with the entrance in the south, marked by the absence of a posthole. The northern and the southern walls were arched. The building had a straight end on the west and an apsidal closing in the east, this latter probably being a later extension (ENDRŐDI 1992, 96–97). The excavations in 1988 and 1989 unearthed an inhumation and an urn grave inside the Early Bronze Age settlement and an inhumation and 12 urn graves as well as a few graves with scatter as ritual in a single cluster about 350 m from the settlement.

Early Bronze Age

The features of the Early Bronze Age settlement were found over a surface of about 11000 m² during the investigation of

3. kép:
Szigetszentmiklós-
Üdülősor – az
ásatási terület
Fig 3:
Szigetszentmiklós-
Üdülősor – the
excavation territory

meg, a PM 005., PM 007-009. lelőhelyek végleges feltárása 2009-ben folytatódik.) A 2008-ban folytatott feltárások során a már említett régészeti korszakok mellett, a Nagyrév-kultúra korai fázisának és a Makó-kultúrának településobjektumai is felszínre kerültek (1. kép).

M0 PM 004-005 lelőhely (2. kép)

A településkutatás 20 évvel ezelőtti legjelentősebb eredménye az akkor első ízben előkerült és a Harangedény-Csepel csoporthoz köthető íves oldalú ház feltárása volt. A kora bronzkori település Dunához közelebb eső keleti szélén kerültek elő, egy 16 m hosszú, 6 m széles íves oldalú, oszlopvázas ház cölöplyukai. A házhoz összesen 51 cölöplyuk tartozott, amelyekből az építmény szerkezete rekonstruálható volt. A ház északnyugat-délkeleti tengelyű, bejárata a déli oldalon volt, melyet egy cölöplyuk hiánya jelzett. Az északi és déli oldal íves kiképzésű, nyugaton egyenes a záródás, míg a keleti oldal apszisos, amely feltételezhetően egy későbbi toldás eredménye (ENDRŐDI 1992, 96-97). Az

the archaeological site preceding the enlargement of the M0 motorway in 2008, of which the cemetery occupied about 2000 m². Of the 804 features recovered, 617 came from the Early Bronze Age including six features with finds from the early phase of the Nagyrév culture and three features with finds characteristic of the Makó culture. Together with the features discovered in 1988-1989, a total of 767 Bell Beaker-Csepel group features were found. The total surface of the Early Bronze Age settlement uncovered thus far measures about 14000 m² (Fig. 3). (The density of the settlement features is slightly lower than observed at the Budapest-Albertfalva settlement of the Bell Beaker-Csepel group, unearthened in 2001-2002. At this site, 1500 features were brought to light over a surface of 11000 m².)

Regarding the geomorphology of the site, a 1-2 m thick floodplain limy loam covers the fluvial sand subsoil. It ends in a steeply undercut rim towards the Danube. The broad hilltop emerging over the floodplain was already suitable for settlement

1988-89-es feltárások során a kora bronzkori telepen egy csontvázas és egy urnás sír, míg a teleptől mintegy 350 m-re egy sírcsoportban egy csontvázas és 12 urnás, kisebb részben szórthamvasztásos sír került napvilágra.

Kora bronzkor

2008-ban az M0 autótűt szélesítését megelőzően a régészeti lelőhely további kutatása során a kora bronzkori település objektumai kb. 11000 m² –en kerültek elő, melyből a feltárt temető alapterülete cca. 2000 m². A lelőhelyen feltárt 804 objektum közül 617 bizonyult kora bronzkornak, amelyből hat a Nagyrév-kultúra korai fázisának, három pedig a Makó-kultúra leletanyagát tartalmazta. A Harangedény-Csepel csoport feltárt objektumainak száma az 1988-89-es feltárással együtt 767. A kora bronzkori telep eddig feltárt összterülete cca. 14000 m² (3. kép). (A település objektumainak sűrűsége kissé alacsonyabb a 2001-2002-ben feltárt Budapest-Albertfalva Harangedény-Csepel csoport tele-

in prehistoric times. Ferenc Schweitzer noted that the Early Bronze Age settlement was located in a lower area of Csepel Island (96-106 m a.s.l.) during a previous palaeogeographical analysis of the site so that only high floods would have been able to inundate the Ancient Holocene floodplain level. As a consequence of structural movements and climatic changes, the Ancient Holocene Danube cut 2-3 m deep beds and the shallow branches of the river enclosed small islands (SCHWEITZER 1992). The Szigetszentmiklós-Üdülősor site on Csepel Island was located on such an island. An approximately 40 m wide bed filled with compact sedimentary loam was identified at the western edge of the Early Bronze Age settlement.

As had been anticipated, postholes of six more post-structure houses with arched sides, arranged on west-northwest and east-southeast axes, were found during the excavation. These remains permitted reconstruction of whole and partial buildings (Fig. 4). The houses were located

4. kép: Kora bronzkori oszlopvázas ház cölöplyukai
Fig 4: Postholes of an Early Bronze Age post-structure house

5. kép: Harangedény-Csepel csoport, 776. számú szimbolikus sír

Fig. 5: Symbolic grave no. 776 of the Bell Beaker-Csepel group

pénél, ahol 11000 m²-en 1500 objektum került felszínre.)

Lelőhelyünk területének geomorfológiájára jellemző, hogy a folyami homokból álló anyagát ártéri meszes iszap emeli meg 1-2 m vastagságban. A Duna felé meredek alámosott peremmel végződik. Az ártérből kiemelkedő széles dombhát már az őskorban alkalmas volt megtelepedésre. A régészeti leelőhely ősföldrajzi vizsgálata során Schweitzer Ferenc korábban megállapította, hogy a kora bronzkori település a Csepel-sziget alacsonyabb (90-106 m) tengerszint feletti magasságú térszínén helyezkedik el, így az óholocén időszaki ártéri szintet csak a legmagasabb árvíz öntötte el. A szerkezeti mozgások, és az óholocén időszaki klímaingadozások hatására a Duna a II/A teraszfelszínbe 2-3 m mélységű medreket vájt, a folyó sekély mellékágai több kisebb szigetet fogtak közre (SCHWEITZER 1992). A Csepel-szigeten a Szigetszentmiklós-Üdülősor leelőhely is több hasonló módon kialakult kisebb szigeten helyezkedett el. A kora

in a band at the centre of the unearthed territory, somewhat farther from the Danube and the house uncovered in 1988. The only exception was a large house built the farthest from the Danube by the western edge of the settlement. The house measurements were not uniform. Their lengths ranged between 10 and 16 m and their widths between 4 and 6 m. Two or three storage pits were found inside each house and refuse pits were located around them. House no. 3 could not completely be uncovered as the arched northern wall extended under the concrete road, while the southern arch of house no. 5 was already destroyed by a clay pit in the Early Bronze Age. A Celtic ditch system intersected the western end of house no. 4. The buildings were not contemporary: they were reconstructed and renewed by subsequent generations.

The postholes of the post that supported the purlin of the house were generally erected along the axis of the building while postholes of interior divisions

bronzkori település nyugati szélén egy kb. 40 m széles kötöttebb, üledékes iszappal feltöltődött medret dokumentáltunk.

A feltárás során várakozásainknak megfelelően további hat íves oldalú cölöpszervezetes, oszlopvázaz, nyugat-északnyugat és kelet-délkeleti tengelyű ház cölöplyukai kerültek elő, melyek alapján részben vagy teljesen rekonstruálhatók az építmények (4. kép). A házak a feltárt terület közepén a Dunától és az 1988-ban feltárt háztól távolabb egy sávban helyezkednek el. Kivételt képez egy nagyméretű ház, amely a település nyugati szélén a Dunától legtávolabb található. Méretük nem egységes, hosszúságuk 10-16 m, szélességük 4-6 m között mozog. A házakban két-három tárolóverem, míg körülöttük hulladék-gödörök találhatóak. A 3. számú ház teljes feltárása nem volt lehetséges, a ház északi íves oldala betonút alá húzódott, az 5. számú ház déli ívét agyagkitermelő gödör létesítésével a kora bronzkorban megsemmisítették. A 4. számú ház nyugati záródását kelta árokrendszer metszette. Az építmények nem egykorúak, átépítésük, megújításuk több generáció folyamán feltelezhető.

A házak szerkezetére jellemző, hogy a szelemént tartó gerendák cölöplyukai a tengelyben helyezkednek el, belső osztásra utaló cölöplyukak az albertfalvai lelőhely 2001-2002-ben feltárt házaihoz (ENDRÓDI 1998, ENDRÓDI-REMÉNYI 2003) hasonlóan itt is megfigyelhetők. Az íves házoldalakra (jelen esetben az északi vagy déli) merőlegesen néhány, általában három-öt cölöplyuk alkotta kerítés (vagy szélfogó) nyoma figyelhető meg a házak bejárata mellett.

Az építéséhez szükséges anyagot – üledékes iszapot és agyagot – elsősorban a Dunához közeli és a település keleti szélén

could be observed similarly to the houses unearthed at the Albertfalva site in 2001-2002 (ENDRÓDI 1997, ENDRÓDI-REMÉNYI 2003). The traces of generally three to five postholes of a fence (or a wind break) could be observed at the entrances of the houses, running at a right angle to the arched walls (in this case the northern or the southern walls).

The material needed for construction (sedimentary loam and clay) was extracted from the large clay pit complexes, two meter deep on average, uncovered near the Danube and at the eastern edge of the settlement. The western edge must have been waterlogged because of the once shallower river beds, something attested by two water ditches, running in an east-west direction between the houses.

The natural line of the Danube formed the eastern border of the Early Bronze Age settlement, while a former smaller branch of the river may have marked the western border, beyond which no settlement features were detected. The settlement extended over the unearthed territory in the north and the south. The determination made in 1989 that the site might be as large as 2.5 ha based on the surface distribution of shards seems justified.

In 2008, 51 more Early Bronze Age graves were unearthed at Szigetszentmiklós-Údülősor, most of which were urn graves, a few were graves marked by a scattered ash ritual and a single grave was a symbolic one without ashes (Fig. 5). The graves were located at a distance from the settlement and the Danube, in the same line as the earlier cemetery segment. The graves with scattered ashes (together with the characteristic finds of the Bell Beaker culture), the discoloration of which could be observed, were oriented north-northeast-

feltárt nagyméretű, átlagosan 2 m mély gödörégyüttesekből álló agyagkitermelő helyekről termelték ki. A település nyugati széle az egykori sekélyebb folyómedrek miatt vizenyős lehetett, amelyről két, kelet–nyugati irányú, a házak között futó vízvezető árok tanúskodott.

A kora bronzkori település keleti határát a Duna természetes vonala alkotta, nyugati határát a folyó egykori kisebb ága jelentette, melyen túl településobjektumok már nem kerültek elő. Észak és dél felé az eddig feltárt területeken is túlnyúlik a település kiterjedése. Helyesnek bizonyulhat az 1989-ben tett megállapításunk, miszerint a lelőhely kiterjedése, a felszíni kerámiatöredékek alapján akár 2,5 ha is lehetett.

Szigetszentmiklós-Üdülősoron 2008-ban további 51 kora bronzkori sírt tártunk fel, amelyek többsége urnás, kisebb százaléka szórthamvasztásos, egy szimbolikus, hamvak nélküli (5. kép). A sírok a korábbi

south-southwest. As has already been mentioned, the axes of the reconstructed six post-structure buildings with arched walls unearthed at the settlement were oriented west-northwest–east-southeast. Thus, the houses and the graves had opposite orientations. Four crouched inhumation graves of the early Nagyrév culture were unearthed inside the settlement closer to the Danube. Three of them did not contain grave goods and the skeletons lay in an unnatural position in settlement pits (Fig 6). Altogether, 67 graves were brought to light, including the ones found in 1988-1989.

The find material of settlement features and the graves uncovered at Szigetszentmiklós-Üdülősor represent a material characteristic of the Bell Beaker-Csepel group (Early Bronze Age phase 2a-b).

It was observed after the former investigations in 1989-1990, that only 18% of the pits of the settlement contained bell beaker shards. This situation remained essen-

6. kép: Kora bronzkori esontyázás temetkezés a településen
Fig. 6: Early Bronze Age inhumation burial in the territory of the settlement

temetőrészlettel egy vonalban, a településtől és Dunától távolabb található. Azok a (jellegzetes, a Harangedény-kultúra leleteit tartalmazó) szórt hamvasztásos sírok, amelyeknek feltártját is megfigyelhettük, észak-északkelet – dél-délnyugati tájolásúak voltak. Mint korábban említettük, a lelőhelyen feltárt és rekonstruálható hat íves oldalú oszlopszerkezetes építmény tengelye nyugat-északnyugat – kelet-délkeleti volt, tehát a házak és a sírok tengelye ellentétes volt egymással. A telepen a Dunához közelebb négy, a kora Nagyrév-kultúra zsigorított csontvázas sírja került felszínre, melyből három melléklet nélküli volt, a vázak rendellenes helyzetben feküdtek a telep(!) gödreiben (6. kép). A feltárt sírok száma az 1988-89-es feltárással együtt 67.

A Szigetszentmiklós-Üdülősoron feltárt telepobjektumok és sírok leletanyaga a Harangedény-Csepel csoport (kora bronzkor 2a-b fázisának) jellegzetes leletanyagát képviseli.

Már korábban, az 1989-90-ben végzett kutatás után megállapítottuk, hogy a település gödreinek mindössze 18%-a tartalmazott harangedény töredékeket. Ez a kép a 2008. év feltárása után sem módosult jelentősen. Bepecsételt díszű, sávos és díszítés nélküli kerámiatöredékek is kerültek elő.

Tálak különböző típusvariációi nagy számban jelentek meg mind a telepen, mind a sírok mellékletei között. Leggyakoribb a vízszintesen profilált peremű, díszített tál (harangedényes technikával és díszszel), melynek díszítetlen változata is előfordult. A rövid hengeres lábakon álló változata inkább sírmelléklet, de töredékeit a telepen is megtaláltuk.

A korsóformákon ugyancsak megfigyelhető a típusvariációk nagyszáma. Leggyakrabban azonban a gömbös hasú, hengeres

tially the same after the 2008 excavation. Shards with stamped and paste ornaments and ones without any ornamentation were found in equal amounts.

A large number of the morphological variants of bowls were found both in the settlement and among the grave goods. The most common types were ornamented bowls with horizontally profiled rims (with bell beaker technology and ornaments), which occurred in undecorated versions as well. The version standing on cylindrical legs was generally found in graves although fragments of this kind of bowl also appeared in settlement features.

The jugs exhibited the same great variability. The most common ones in the settlement material had spherical bellies, cylindrical necks or bi-conical bodies and band handles.

Cups with band handles, oval pots with brushed ornamentation and lug handles, ember covers, spindle-whorls, stone and bone tools were also among the common finds.

Metal finds came from graves nos. 806 and 791 with scattered ashes (triangular tanged daggers) and from the layers underlying Celtic features nos. 1 and 10 in the settlement (copper awls). Data implying local metallurgy were already known from the 1989 excavation when a fragment of a sandstone mold was uncovered (ENDRÓDI 1992, 96, Fig. 77. 7). In 2008, a clay tuyere was recovered from feature no. 149. A similar observation was made at Albertfalva, where a clay tuyere and some slag were found in a small working pit in which traces of a hearth were also unearthed. The feature was conditionally interpreted as a smelting workshop (REMÉNYI et al. 2006). These data show that the technology for metal working was pres-

nyakú, és a kettős kúpos testű szalagfüles korsók töredékei találhatóak meg a település objektumaiban.

A település gyakori leletei még a szalagfüles bögrék, tojásdad alakú, seprőzött és fogóbütyökkel ellátott fazekak, parázsborítók és orsógombok, valamint a kő- és csonteszközök

Fémleletek a 806, 791. számú szórt-hamvasztásos sírokból (trianguláris marcolattüskés tör) és a település 1. és 10. számú kelta objektumok alatti rétegekből (rézárak) kerültek elő. A helyi fémműves-ségre utaló adatok már az 1989-es ásatás során is ismertek voltak, hiszen ekkor egy homokkő öntőforma töredéke került felszínre (ENDRÓDI 1992, 96., 77. kép 7). 2008-ban a 149. objektumban egy agyag fúvócső volt. Hasonló megfigyelést tettünk Albertfalván, ahol egy kisebb munkagödörben, amelyben tűzhely nyomait is feltártuk, agyag fúvócsövet és kis mennyiségű salakot találtunk. Az objektumot feltételezsen öntőműhelyként rekonstruáltuk (REMÉNYI et al 2006). Megállapítható, hogy a fémmegmunkálás technikája eljutott a Harangedény-Csepel csoport településeire.

Szigetszentmiklós-Üdülősor régészeti lelőhely feltárásával, immár második alkalommal bizonyosodik be, hogy az elterjedési területének keleti periferiáján központi, stratégiai helyet elfoglaló Harangedény-Csepel csoport népe nagy kiterjedésű településeken, íves oldalú gerendavázis, nagyméretű házakban élt, melyet jelenleg Kárpát-medencei sajátosságnak tekintünk, hiszen az elterjedési területen hasonló típusú házak nem ismeretesek. A feltárt sírok, melyek a Dunától távolabb, a telep szélén lévő háztól cca. 100 m-re egy széles sávban húzódtak, a telepen élt népcsoporthoz köthetők. A feltárások 2009-

ent in the settlements of the Bell Beaker-Csepel group.

The Szigetszentmiklós üdülősor site was the second example of the way that the people of the Bell Beaker-Csepel group, which occupied a central strategic position at the eastern periphery of its occupation zone, lived in large post-structure houses with arched walls in large settlements. This phenomenon is a particularity of the Carpathian Basin since no similar houses are known elsewhere on their occupation territory. The recovered graves, which were distributed in a broad band about 100 m from the last house of the settlement at a distance from the Danube, can be linked to the inhabitants of the settlement. In 2009, excavations will continue in the area of the cemetery where the appearance of more graves is expected.

Late Celtic period

Part of a Late Celtic rural riverside settlement was also found during the 1988-1989 excavations. Forty-two features (40 pits and two semi-subterranean houses) were uncovered in the settlement, dated from the second half of the 1st century BC (H. HANNY 1992, 241–276). The Celtic features uncovered in the 2008 excavation season were identical to these houses discovered earlier both in age and character. Altogether, 47 features (13 ditches from this period, 25 pits, 4 ovens and 3 more houses) were unearthed.

The Celtic features were mostly located close to the Danube and the modern Üdülősor road. The swampy, waterlogged territories between the scattered north-northwest–south-southeast oriented terrace islands rising over the floodplain of the Danube, created from the limy floodplain loam deposited by river branches as

7. kép: Kelta műhelyobjektum feltárás közben
Fig. 7: Celtic workshop during excavation

ben a temető területén folytatódnak, ahol újabb sírok előkerülése várható.

Késő kelta kor

Az 1988-89-ben elvégzett ásatások során egy késő kelta, falusias jellegű, vízparti település részlete is napvilágra került. A Kr. e. 1. század második felére, végére datálható telep 42 objektuma (40 gödör és két veremház) került akkor feltárássra (H. HANNY 1992, 241–276). A 2008-as ásatási szezonban feltárt kelta objektumok korban és jellegben megegyeztek a korábban megismertekkel. Összesen 47 objektum (13 a korszakhoz sorolható árok, 25 gödör, 4 kemence, és 3 újabb ház) került elő.

A kelta objektumok elsősorban a Dunához, ill. a jelenlegi Üdülősor úthoz közeli területen helyezkedtek el. A Duna árteréből kiemelkedő, meszes ártéri iszappal borított, foltszerűen elhelyezkedő, a Würm végi és óholocén kori klímaingadozások hatására a több ágban szétágazó folyó mederalakító munkája nyomán kialakult, észak-északnyugat – dél-délkeleti tájolású terasz-szigetek között elterülő mocsaras, áradásos területek a késővas-

the result of the climatic fluctuations at the end of the Würm and in the Ancient Holocene, were nearly completely filled by the time of the Late Iron Age (Schweitzer 1992, 9–12). Characteristically, sedimentary layers with mostly Early Bronze Age finds lay at a depth of 1-1.5 m beneath certain Celtic features sunk into the surface, which seems flat at present.

Relatively few finds were recovered from the unearthened possible storage and refuse pits, which were very characteristic of the period and appeared to be identical to the materials of former excavations. Beside the shards of vessels with red pastose painting and brushed ornamentation, which sometimes contained a significant amount of graphite, grey vessels with S-profiles or swollen rims and reddish brown wheel-thrown ceramics, fragments of large storage jars, also came to light. The proportion of the wheel-thrown and the hand formed vessels is difficult to determine although the number of the latter type seems to be low even in spite of possible mixing.

The group of kilns uncovered on the territory (basis feature no. 3) comprised a significant discovery. It was composed

kor idejére szinte teljesen feltöltődtek (SCHWEITZER 1992, 9–12). Jellemző, hogy a ma látszólag sík térszínbe mélyített kelta kori objektumok alatt helyenként 1–1,5 m mélységű többségében kora bronzkori leleteket tartalmazó üledékes rétegek húzódtak.

A feltárt, feltehetően tároló-, és hulladékgyűjtőből viszonylag kevés, de a korszakra igen jellemző és a korábbi feltárások anyagával egyező képet mutató leletanyag került elő. A vörös, sávós festésű, az időnként anyagában jelentős mennyiségű grafitot tartalmazó fésűs díszű edények, valamint a finoman iszapolt, esetenként S profilú, vagy duzzadt peremű, sötét és vörösesbarna korongolt kerámiaedények töredékei mellett, nagyméretű hombártöredékek is előkerültek. A korongolt és a kézzel formált edények aránya nehezen megállapítható, azonban az utóbbiak száma az esetleges keveredések ellenére is alacsonynak mondható.

Jelentős leletnek számít a területen előkerült (3. számú bázisobjektum) kemencébokor, amely egy nagyobb, eredetileg kör alakú munkagödörből és három, ennek a szélére épített, megközelítőleg kör alakú kemencéből állt (7. kép). A munkagödör teknős kialakítású volt, alján letaposott, agyagos, salakos, hamus réteggel. A kemencéket a munkagödör északkeleti-, délnyugati és északnyugati ívén alakították ki. Mindhárom apró kavicsos alapozású volt, kettőnek többször megújított, kövel megerősített szája volt. A harmadiknál ezt nem lehetett kimutatni. Az északkeleti kemence szája előtt kisméretű, az objektum alá futó gödör volt, amelyből fémolvadék maradványai kerültek elő. Hasonló jellegű műhelyobjektumot tárt fel Szilas Gábor 2001-ben, a nagytétényi Harbor Park beruházást megelőző feltárásokon. Ott egy

of a large, originally round, working pit and three approximately round kilns built along the edges of the pit (Fig. 7). The working pit was trough-shaped with a beaten down, clayey, slaggy, ashy layer on the bottom. The kilns were built at the north-eastern, south-western and north-western arches of the working pit. All three kilns were established on a bed of small pebbles. Two of them had repeatedly renewed mouths reinforced with stones. The same could not be demonstrated with the third kiln. A small pit ran under the feature in front of the north-eastern kiln. Remains of molten metal were found in it. Gábor Szilas uncovered a similar workshop feature during rescue excavation preceding the Harbor Park investment in Nagytétény in 2001. There, five kilns were built into the walls of an abandoned, oblong semi-subterranean house. These kilns were probably in use at different times (SZILAS 2002, 122–125). Close to the kilns, an approximately east-west oriented, semi-subterranean oblong construction was brought to light. This feature was disturbed by two trenches for public utilities and which was therefore difficult to reconstruct because of this circumstance. The clearly visible side sloped and the bottom was hard-packed. The kiln was found on the longer (western) side. Its mouth was somewhat higher than the floor level and a burnt layer of daub and ash was observed in front of it. Unlike the above kilns, this one was based on large pebbles mixed with a few shards.

The, more-or-less, square northwest-southeast oriented semi-subterranean house (feature no. 403) uncovered on the ridge of a sandy elevation at a distance from the Danube contained a few shards characteristic of the period and two mill-

téglalap alakú, eredeti funkcióját elvesztett veremház oldalába öt, feltehetően nem egy időben használt kemencét mélyítettek (SZILAS 2002, 122–125). A kemencékhez közel, két közműárokól bolygatott állapotban került elő egy éppen a közműárkok miatt nehezen rekonstruálható, megközelítőleg kelet–nyugati tájolású, földbe mélyített, téglalap alakú építmény. Értékelhető oldalfala részűs, alja keményre döngölt volt. Az építmény hosszanti (nyugati) oldalán került elő a kemence. Szája némileg a padlószint fölött helyezkedett el, előtte átégett paticsos, hamus törmelék volt. Alapozása az előbbiekől eltérően nagyobb méretű kavicsokból készült, és kerámiatöredékeket is tartalmazott.

A Dunától távolabb eső homokpad gerincen előkerült, megközelítően négyzet alakú, északnyugat–délkeleti tájolású (+03. objektumszámú) veremházból mindősze néhány, de a korszakra jellemző kerámiatöredék mellett két egymásba csiszolt malomkő került elő. A ház bontása során bizonyosságot nyert, hogy a földbemélyített részt valószínűleg a tetőszerkezet megépítése után ásták ki, mivel a gödör széléi elérik a szelementartó oszlopok tengelyét.

Az 1988–89-es ásatások eredményeire hasonlóan (H. HANNY 1992, 253), kohászatra utaló jelenségeket is megfigyelhetünk még a lelőhelyen. Egy megközelítőleg kelet–nyugati tájolású, téglalap alakú veremből (181. objektum) nagy mennyiségű „kohósalak” került elő. A földbemélyített objektum veremház jellegű, azonban magában a veremben és annak környékén sem cölöplyukakat, sem tüzelésre utaló nyomokat nem találtunk. A verem padlója szinte teljesen sík volt. Keleti felét egy kora bronzkori gödörre (564. objektum) ásták, amelynek felszínét, annak korabeli előkerülésekor sárga agyaggal tapasztották le.

stones ground to fit onto each other. It became clear during the excavation of the house that the pit was probably dug after the construction of the roof since the edges of the pit extended to the axis of the posts that supported the purlin.

Similarly to the results of the 1988–1989 excavations (H. HANNY 1992, 253), traces of metallurgy could be observed. An approximately east–west oriented oblong pit (feature no. 181) contained a large amount of “slag”. The feature seemed to resemble a semi-subterranean house but no post-holes were found inside and around the pit. There were no traces of firing either. The floor of the pit was nearly perfectly flat. The eastern part was dug over an Early Bronze Age pit (feature no. 564), the surface of which was found plastered with yellow clay when it was discovered.

Numerous water ditches were also brought to light on the territory. A few of them were established in the Celtic period, just like the corral-type ditch system that enclosed the settlement to the north-west.

Árpád Period

In 1988–1989, Katalin Irásné Melis uncovered traces of an Árpád Period loose-structured rural settlement including five semi-subterranean houses, an oven, a hearth and two ditch segments. The features and the finds recovered from them dated the settlement to the 11th–12th centuries (IRÁSNÉ MELIS 1992, 41–70).

A further 38 features were uncovered from this period in the trenches opened parallel to the northwest–southeast axis of the highway in 2008. Four of the houses were semi-subterranean. Three houses had ovens. Ten features comprised post-holes of the houses. One was an outdoor

A területen számos vízvezető árok is előkerült, amelyek némelyike a kelta korhoz köthető, csakúgy, mint a települést északnyugatról lezáró, karám jellegű árokrendszer is.

Árpád-kor

Az 1988-89-ben elvégzett feltárások során Irásné Melis Katalin egy laza szerkezetű falusias jellegű Árpád-kori településrészlet nyomait tárta fel: öt veremház, egy kemence, egy tűzelőhely és két árok-részlet került napvilágra akkor. Az objektumok, ill. az azokból előkerült leletek alapján a település korát a 11-12. századra lehetett datálni (IRÁSNÉ MELIS 1992, 41-70).

2008-ban az elkészült északnyugat-délkeleti tengelyű autópálya nyomvonalával párhuzamosan megnyitott szelvényekben, további 38, a korszakhoz kapcsolható objektumot tártunk fel. Ezek közül négy veremház, ebből háromban volt kemence, tíz a házakhoz tartozó cölöplyuk, egy szabadtéri kemence munkagödörrel, tíz gödör, ill. hat bizonyosan és négy feltételezhetően a korszakhoz sorolható árok volt.

A házak jellegükben megegyeztek a korábban feltártakkal, tájolásuk többségében északnyugat-délkeleti volt, azonban az 1988-as feltáráshoz hasonlóan itt is volt egy olyan ház, amelynek tengelye északkelet-délnyugati irányú volt. A házak közül háromban (52., 192., 751.) volt kemence. A korábbi évek tapasztalatával szemben itt csupán egy objektumnál (52.) lehetett kövekkel megerősített falú kemencére következtetni. Az 52. számú ház északi sarkába épített kemencéket jórészt agyagból tapasztották, azonban a boltozat megerősítésére különböző méretű köveket, köztük malomkődarabokat használtak. Az SE 192-es és 751-es házak esetében egyáltalán nem találtunk kemencéépítéshez fel-

oven with a working pit, ten features were pits and ten were ditches, six of which certainly and four of them probably dated to this period.

The houses had the same features as the formerly unearthened ones. Most of them had a northwest-southeast orientation, although, similarly to 1988, there was a single house with a northeast-southwest orientation. Three of the houses (nos. 52, 192 and 751) had ovens. Contrary to observations in past years, only one feature (no. 52) had traces of an oven with walls reinforced with stones. The ovens built into the northern wall of house no. 52 were mostly daubed with clay, although stones of diverse measurements, among them fragments of millstones, were used to reinforce the dome of the oven. No stones that could be used for oven constructions were found in houses nos. SE 192 and 751, and no stones or pebbles were used even in the foundation of the baking surface of the oven built into the eastern corner of the latter house.

The oven of house no. 192 was also built into the eastern corner of the semi-subterranean house. The dome was made from clay without stones (Fig. 8). The remains of the poorly burnt daub were found in situ as it was smeared after the dome collapsed. The foundation under the baking surface was composed of shards, but only in a semi-circle at the edges of the oven. After they had been removed, postholes could be observed along the interior curve of the dome, which may belong to the basket-shaped "mold" used in daubing the dome.

The already filled-in, former natural river branch, that separated the Early Bronze Age settlement from the interior of the island and the cemetery may still have existed in the Árpád Period, otherwise it

8. kép: Árpád-kori ház,
a kemenceomladékok
bontása

Fig 8: Cleaning of oven
debris in an Árpád Period
house

használható köveket, sőt az utóbbi keleti sarkába épített kemence sütőfelületének még az alapozásához sem használtak köveket vagy kavicsokat.

A 192. ház kemencéjét szintén a veremház keleti sarkába építették. Boltozatát teljes egészében agyagból tapasztották, kövek felhasználása nélkül (8. kép). Roszszul átégett, összerogyása után szétmosódott paticsmaradványait *in situ* tártuk fel. Sütőfelülete alatt kerámiatöredékekből álló alapozásra bukkantunk, amelyeket azonban csak félkörívben, a kemence szélei környékén alkalmaztak. Teljes elbontása után a boltozat belső ívét követő karólyukakat figyeltünk meg, melyek a boltozat tapasztásához használt kosárszerű „sablomhoz” tartozhattak.

A kora bronzkori települést a sziget belsajétől és a korszak temetőjétől elválasztó, azóta már teljesen feltöltődött egykori természetes mederág az Árpád-kor idején még létezhetett vagy legalábbis elmoscsarasodott, vizenyős terület lehetett. A sziget belseje felé, a part menti település veremházaitól viszonylag nagy távolságra, mintegy 190 m-re került elő a következő

may have been a swampy waterlogged territory. The next feature group from the Árpád Period was found relatively far away, about 190 m from the semi-subterranean houses of the riverside settlement toward the interior of the island. The outdoor oven was dug into the sandy subsoil of the slope of the slight northeast-southwest oriented elevation. The bottom was paved with a thin layer of small pebbles. This was overlain by the thick clay daubing of the baking surface, the upper layer of which was burnt to a red color to a thickness of 2 cm. The northeastern side of the mouth of the oven was reinforced with a large stone, while nothing similar was found on the other side. The working pit was square with vertical walls and an uneven floor. Two trough-shaped pits were found in the northeastern part. One of them (next to the mouth of the oven) was filled with ash and charcoal, while the other contained only a few shards. No postholes suggesting roofing could be observed in the working pit or around it.

The Budapest History Museum conducted excavations on territories that were

Árpád-kori objektumcsoport. A viszonylag magasabban fekvő, északkelet-déli nyugati homokpad délkeleti lejtőjén lévő szabadteri kemencét a homokos altalajba ásták. Alját apró kavicsokkal rakták ki vékony rétegben. Erre került a sütőfelület vastag agyag tapasztása, amelynek felső rétege mintegy 2 cm vastagságban vörösen átégett. A kemence szájának északkeleti oldalát nagyméretű kővel erősítették meg, a másik oldalon nem találtunk ilyet. A munkagödör négyzet alakú volt, oldala függőleges, alja egyenetlen. Északkeleti felében két teknős kialakítású gödör volt. Az egyiknél (a kemence szája mellett) hamus faszenes betöltést figyeltünk meg, míg a másiktól mindössze néhány kerámiatöredék került elő. A munkagödörben, ill. annak környékén fedélszerkezetre utaló cölöplyukakat nem sikerült regisztrálnunk.

A Budapesti Történeti Múzeum a csepeli városhatár és a ráckevei HÉV közötti (jórészt az azóta megszűnt szigetszentmiklói vízműtelep, ill. egyéb azóta magánkézbe került, főként mezőgazdasági termelés alá vett földeken), több kilométer hosszan elterülő területeken az autópályaásatásokat megelőzően, és az azóta eltelt 20 év során több helyszínen is végzett feltárásokat. A kutatások alapján megállapítható, hogy nagy kiterjedésű, több korszakon is átívelő, gyakorlatilag összefüggő régészeti lelőhely húzódik a soroksári Duna partja mentén. Az autópályabővítéssel kapcsolatos feltárások a PM-005-009. számú lelőhelyeken 2009-ben is folytatódnak.

Endrődi Anna – Horváth M. Attila

kilometers in length between the border of the town at Csepel and the Ráckeve line of the HÉV (mostly on the territory of the already liquidated Szigetszentmiklós waterworks and on the agricultural lands, which have since been privatized) preceding the construction of the highway and the following 20 years. It could be determined that a large, practically coherent archaeological site is located along the bank of the Soroksár branch of the Danube, which spanned several periods. In 2009, the excavations preceding the enlargement of the highway will be carried out at sites PM 005-009.

Anna Endrődi – M. Attila Horváth

Irodalom/References:

ENDRÓDI 1992 – Endródi A.: A kora bronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában (The settlement and cemetery of the Bell Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós). In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I). BTM Műhely 5 (1992) 83–201.

ENDRÓDI 1998 – Endródi A.: Results of settlement archaeology in Bell Beaker Culture research in Hungary. In: Benz, M. – van Willigen, S. (Éds.), Some New Approaches to the Bell Beaker „Phenomenon”. Lost Paradise...?: Proceedings of the 2nd Meeting of the „Association Archéologie et Gobelets”, Feldberg (Germany), 18th–20th April 1997. BAR Int. Series 690 (1998) 141–161.

ENDRÓDI-REMÉNYI 2003 – Endródi A. – Reményi L.: Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei (The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva). Aqfűz 9 (2003) 146–151.

H. HANNY 1992 – H. Hanny E.: Kelta település nyomai az M0 autópálya szigetszentmiklói nyomvonalának közelében (Spuren einer keltischer Siedlung auf der Spurlinie der Autobahn M0 Szigetszentmiklós-Urlaubsheimreihe–Wasserwerkanlage Szigetszentmiklós–Üdülősor–Vízműtelep, Celtic Settlement Remains on the line of Motorway M0 (Szigetszentmiklós). In: Havassy–Selmeczi (szerk.), Régészeti kutatások az M0 au-

tópálya nyomvonalán I (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I). BTM Műhely 5 (1992) 241–276.

IRÁSNÉ MELIS 1992 – Irásné Melis K.: Árpád-kori falvak Szigetszentmiklós határában (Arpadenzeitliche Dörfer in der Gemarkung von Szigetszentmiklós. Villages de l'époque Arpadinne à la limite de Szigetszentmiklós). In: Havassy–Selmeczi (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán II (Archaeological researches on the line of Motorway M0 II). BTM Műhely 6 (1992) 41–70.

REMÉNYI et al 2006 – L. Reményi, A – Endródi – E. Baradács – Á. Z. Kiss – I. Uzonyi – I. Momtero – S. Rovira: Possible links between Hungarian and Spanish beaker metallurgy. In: A. Denker et al. (Eds.), Cost Action G8: Non-destructive testing and analysis of museum objects. München 2006. 17–25.

SCHWEITZER 1992 – Schweitzer F.: A Szigetszentmiklóstól északra húzódó M0 autópálya környezetében elhelyezkedő régészeti lelőhelyek geomorfológiai viszonyai (Die geomorphologischen Verhältnisse in der Umgebung der Autobahn M0 liegenden archäologischen Fundstellen). In: Havassy–Selmeczi (szerk.), Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I). BTM Műhely 5 (1992) 9–15.

SZILAS 2002 – Szilas G.: Késő kelta falusias település feltárása Nagytétény határában (The excavation of a late Celtic settlement at Nagytétény). Aqfűz 13 (2007) 114–130.